РОЗВИТОК ВИЩОЇ ФІЗКУЛЬТУРНОЇ ОСВІТИ ТА ЇЇ ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ У 60-Х РОКАХ ХХ СТОЛІТТЯ

Свістельник І.Р.
Львівський державний університет фізичної культури

Анотація. У статті розглядається формування вищої фізкультурної освіти як самостійної галузі та розвиток її інформаційного забезпечення. Визначено, що створюються умови, за яких галузь фізичної культури та спорту активно розвивається; покращується інформаційне забезпечення: з'являються необхідні навчальному процесові та науковим дослідженням видання.
Ключові слова: вища фізкультурна освіта, інформаційне забезпечення.

Актуальність. Інформаційне забезпечення є невід'ємною складовою, яка впливає на ефективність навчального та тренувального процесу. Недостатнє інформаційне забезпечення призводить до поступового відставання від загальних тенденцій підготовки висококваліфікованих фахівців. Тому проблема інформаційного забезпечення продовжує бути актуальною і необхідність її вирішення — очевидна [1]. Досвід організації інформаційного забезпечення минулого та особливо тих періодів, які характеризувалися високими темпами розвитку спортивної науки та освіти, буде корисний для організації на сучасному етапі.

Мета дослідження — дослідити розвиток вищої фізкультурної освіти та її інформаційного забезпечення у 60-х рр. ХХ ст.

Матеріали дослідження. На початку 60-х років ВНЗ фізкультурного профілю значно покращують практичну та науково-теоретичну підготовку фахівців, створюють необхідні наукові та науково-допоміжні лабораторії, оснащують їх необхідним обладнанням. 1962 року вперше в системі ВНЗ фізкультурного профілю була створена науково-дослідна лабораторія при Єреванському інституті фізичної культури. Згодом такі лабораторії створюють при Державному центральному інституті фізичної культури у Москві, Київському, Білоруському, Латвійському, Казахському та Узбецькому інститутах фізичної культури [2]. Збільшується потік інформації: видаються монографії з різних видів спорту. У наукових дослідженнях переважають проблеми лікарського контролю, фізіології спорту, біохімії, психології, гігієни, біомеханіки, нові методи дослідження. Високий рівень всесоюзних та світових рекордів спонукає до дослідження проблем спортивного тренування, індивідуальних навантажень у процесі тренування, проблем спортивної працездатності, профілактики травматизму, загартовування, розвитку вольових якостей спортсменів, організації медичного обслуговування тощо. Усі ці проблеми вимагають відповідного інформаційного забезпечення для покращення навчального процесу та фахової підготовки студентів.

Особливі вимоги висуваються до підготовки нових підручників та навчальних посібників, особливо з фізіології спорту, спортивної медицини, біохімії, біомеханіки, психології та гігієни. Галузеве видавництво «Физкультура и спорт» починає перевидання усіх навчальних видань, зменшуючи обсяги деяких, покращуючи тим самим їхню якість [3]. Окрім того, Науково-методична рада з фізичної культури і спорту зобов'язує галузеве видавництво збільшити обсяги популярної літератури для сільської молоді, плакатів з комплексу ГПО, виробничої гімнастики та будівництва спортивних споруд.

Інститути фізичної культури стають основними закладами, які мають забезпечити розвиток науково-дослідної роботи з фізичної культури і спорту, постійно зміцнювати її зв'язок з практикою фізкультурної роботи, досліджувати важливі проблеми галузі. У 60-х роках ХХ ст. підготовку висококваліфікованих фахівців уже здійснювали 16 навчальних закладів та три науково-дослідні інститути, 49 факультетів і кафедр фізичного виховання педагогічних ВНЗ, де працювали 2318 викладачів та наукових працівників з біологічних, медичних, філософських наук [4].

Водночас у цих роках визнавали недоліки організації науково-дослідної роботи: нескоординованість тематики наукових досліджень між інститутами фізичної культури, науково-дослідними інститутами фізичної культури та науково-дослідними інститутами охорони здоров'я, паралелізм наукових досліджень, відсутність планування наукової роботи відповідно до теоретичної та практичної пріоритетності її напрямків.

У цей період відбувся ряд наукових заходів, зокрема наукова конференція Центрального науково-дослідного інституту фізичної культури. Вона була присвячена експериментальним дослідже-

ням у галузі, таким як нормування навантажень у видах спорту з циклічною структурою рухів, динаміка відновних процесів у бігу та заняттях важкою атлетикою, оцінка тренувальних навантажень і показників розвитку важливих рухових якостей у юних спортсменів. Було визначено, що наукові дослідження повинні не тільки відображати стан того чи іншого виду спорту, а й давати методичні рекомендації для подальшої тренувальної діяльності й упроваджуватися у практику. Вперше відбулася міжнародна нарада з основних питань біомеханіки фізичних вправ (Лейпциг, Німецька Демократична Республіка), яка визначила, що наукові дослідження з біомеханіки необхідно спрямувати на вирішення таких основних завдань як оцінювання ефективності фізичних вправ, виявлення помилок у рухах та обґрунтування способів їх усунення, підбір вправ відповідно до завдань занять і особливостей спортсменів тощо.

У 60-х роках вперше було визнано, що в країні створено систему фізичного виховання, яка побудована на засадах вітчизняної педагогіки, фізіології, медицини та ряду інших прикладних наук і правильно вирішує принципові питання організації та змісту фізичного виховання, методики навчання і тренування.

Поряд з тим були факти, які вказували на незадовільну науково-методичну роботу: рівень теоретичних та методичних знань студентів та ступінь їх практичного втілення мали непропорційний характер. Зазначалося, що професорсько-викладацький склад інститутів на заняттях використовує застарілі інформаційні матеріали, тому випускники, проходячи практику, стикаються з недостатністю знань, які надає вища фізкультурна освіта [5].

Якість занять у ВНЗ великою мірою залежала від того, наскільки викладачі володіють сучасними досягненнями науки про фізичне виховання і спорт, спортивної практики та можуть ці знання застосувати у своїй педагогічній діяльності. У зв'язку з цим зростала роль інформаційного забезпечення: навчальна, наукова література та спортивна періодика мали стати провідниками наукових знань до викладацьких кадрів. Особливе значення у цьому відводилося науково-методичному журналу «Теория и практика физической культуры», якому доручено було стати рупором дискусій з різних питань теорії і методики фізичного виховання, спортивного тренування, висвітлювати різні проблеми галузі [6]. Кількість інформації, яка надходила до ВНЗ, мала такі обсяги, що відслідкувати її, аналітично опрацювати та надати у користування необхідно було до снаги лише великому колективу кваліфікованих працівників. Бібліографічні та інформаційні наукові відділи бібліотек готували анотації статей, наукові повідомлення для кафедр та методичних кабінетів, виконували ряд довідок: бібліографічних, інформаційних, фактографічних; таким чином намагаючись компенсувати недоліки організації інформаційного забезпечення.

У середині 60-х років коло наукових досліджень розширюється: починають вивчати проблеми збереження здоров'я і працездатності осіб старшого та похилого віку, питання пропаганди фізичної культури та спорту серед населення країни, подальшого будівництва спортивних споруд, упровадження фізичної культури в режим дня більшості населення країни, розвитку виробничої гімнастики, наукової організації масової фізкультурно-оздоровчої роботи з населенням середнього та старшого віку. Досліджують роль туризму у здоровому способі життя, ефективність фізкультурних пауз, питання масового фізкультурного руху, питання спортивної майстерності, створюють науково обґрунтовану систему спортивного тренування. Подальший розвиток отримують фізіологічні, біохімічні, психологічні наукові дослідження, особливо у спортивній медицині. Вперше на сторінках науково-методичного журналу «Теория и практика физической культуры» постає питання про ширше застосування математичних методів для наукового обґрунтування засобів і методів фізичного виховання та спорту.

З'являється нова навчально-методична література, яка спирається на результати наукових експериментів і узагальнює досвід фізичного виховання, щоб надати викладачам, тренерам необхідні знання, у тому числі методичні, для проведення занять з різним контингентом осіб. Разом з тим бракує навчальної, науково-популярної, спортивної літератури, яка достатньо повно розкривала б місце та можливості спорту у суспільстві. Наголошувалося, що ряд навчальних видань того періоду не відображали значення масового спорту як чинника всебічного фізичного розвитку та зміцнення здоров'я [7].

На інститути фізичної культури того періоду був покладений обов'язок зміцнювати зв'язок теорії з практикою, зосереджувати увагу на наукових дослідженнях важливих проблем галузі, підвищити вимоги до наукових кадрів, домогтися високої ефективності їх роботи. Окрім того, виникла потреба інтенсифікувати розвиток теорії та методики фізичного виховання і створити підручник з цієї важливої для інститутів фізичної культури та спорту навчальної дисципліни, а також розширити репертуар підручників з усіх видів спорту. Інститути фізичної культури і спорту повинні були створити комплексні наукові лабораторії, оснащені сучасною апаратурою з координації науково-дослідної роботи, підготовки та підвищення кваліфікації науково-педагогічних кадрів, упровадження у практику результатів власних наукових досліджень.

У 60-х роках відбувається науковий розвиток морфології спорту. За керівництва професора

М.Ф. Іваницького наукові дослідження з морфології спорту здійснюються за чотирма напрямками: спортивна анатомія — вивчення структурних і функціональних змін в організмі, які відбуваються під впливом систематичних занять фізичними вправами і спортом; спортивна антропологія — вивчення особливостей фізичного розвитку спортсменів; спортивна топографічна анатомія — вивчення топографічних та проекційних співвідношень органів людського тіла під час зміни положення тіла у просторі або під впливом значних прискорень; спортивна кінезіологія — аналіз положень та рухів людського тіла з точки зору функціональної анатомії.

Розвиваються наукові дослідження з біохімії спорту, які поглиблюють обґрунтування біохімічних механізмів організації фізіологічної активності під час виконання спортивних вправ і досліджують шляхи ефективного управління цими механізмами.

Одночасно з розвитком медико-біологічних наукових досліджень розвивається й інформаційне забезпечення напрямків фізичного виховання і спорту: вперше на сторінках науково-методичного журналу «Теория и практика физической культуры» з'являється рубрика «Підвищуйте знання з фізичної культури і спорту», яка містить короткий перелік нової літератури галузевого видавництва, необхідної для викладачів, тренерів, студентів та науковців.

Незважаючи на значні обсяги виданих у 60-х роках XX ст. інформаційних видань, все ще актуальними проблемами інформаційного забезпечення залишалися питання фізичного виховання дітей дошкільного та шкільного віку, студентів профтехучилищ та середніх спеціальних навчальних закладів; недостатньо було інформаційного матеріалу з оздоровчої фізичної культури, про її значення як засобу профілактики захворювань, підвищення працездатності людей різного віку. Бракувало літератури з методів тренування провідних спортсменів у легкій атлетиці, лижних перегонах, ковзанярському спорті, плаванні, футболі та інших видах спорту; недостатньо висвітлювалися результати психологічних досліджень в умовах спортивної практики тощо [8].

Особливої уваги в інформаційному забезпеченні спортивної освіти 60-х років набувають бібліотеки ВНЗ фізкультурного профілю. Тут накопичують значну кількість навчальної, наукової літератури, галузеву періодику та організовують самостійну роботу студентів. Бібліотеки інститутів фізичної культури замовляють необхідну кількість літератури для достатнього забезпечення навчального процесу та тренувальної діяльності, збільшують площі для самостійної роботи студентів — організовують читальні зали як безпосередньо у навчальних корпусах, так і гуртожитках; визначають пріоритети свої роботи: надання якісної, оперативної, актуальної інформації; відповідно до вимог часу удосконалюють форми і методи обслуговування, видозмінюють форми інформаційної та бібліографічної роботи. У зв'язку зі збільшенням потоків інформації та швидкості її надходження бібліотеки ВНЗ фізкультурного профілю активно формують інформаційно-пошуковий апарат (каталоги).

Висновки. 60-ті роки XX століття були сприятливими для розвитку спортивної науки, практики та вищої фізкультурної освіти. Було створено умови, за яких фізична культура та спорт активно розвивалися. Покращувалося інформаційне забезпечення: з'являлися необхідні навчальному процесові та науковим дослідженням видання, кількість яких щороку збільшувалася; нова спортивна, методична література, яка базувалася на результатах наукових експериментів і узагальнювала досвід фізичного виховання; активно розвивалася спортивна періодика; модернізувалися форми і методи професійної підготовки студентів різних спеціалізацій, створювалися умови для самостійної навчальної роботи студентів, посилювалася роль бібліотек ВНЗ фізкультурного профілю як основних надавачів галузевої інформації.

Список літератури

1. *Єрмаков С.С.* Інформаційне забезпечення діяльності тренера ДЮСШ з волейболу // Слобожанський наук.-спорт. вісн. — 2007. — № 12. — С. 84.
2. *Единый* поисковый отряд // Теория и практика физической культуры. — 1973. — № 5. — С. 78.
3. *Кукушкин Г.И.* Укреплять связь науки с практикой // Теория и практика физической культуры. — 1960. — Вып. 1. — Т. XXШ. — С. 6—11.
4. *Науку о ФК и С* — на новый уровень// Теория и практика физической культуры. — № 1. — 1961. — С. 2—5.
5. *Губенко Б.И.* Каждый студент — исследователь // Теория и практика физической культуры. — № 3. — 1968. — С. 64—65.
6. *Романов Н.Н.* Новые рубежи // Теория и практика физической культуры. — 1961. — Вып. 1. — Т. XXIV. — С.1—6.
7. *Развивать* и совершенствовать советскую систему физического воспитания // Теория и практика физической культуры. — 1961. — Вып. 12. — Т. XXIV. — С. 884—885.
8. *За новые* рубежи в научно-исследовательской работе по физической культуре и спорту // Теория и практика физической культуры. — 1963. — № 5. — С. 1—5.

Надійшла до редакції 25.06.2008

Свистельник И.Р. Развитие высшего физкультурного образования и его информационного обеспечения в 60-х годах XX века.
В статье рассматривается формирование высшего физкультурного образования как самостоятельной отрасли и развитие его информационного обеспечения. Определено, что создаются благоприятные условия для активного развития отрасли физической культуры и спорта; улучшается информационное обеспечение: появляются необходимые учебному процессу и научным исследованиям источники информации.
Ключевые слова: высшее физкультурное образование, информационное обеспечение.

Svistelnyk I.R. Development high sport education and its information insurance in 60s XX centuries.
This article deal with forming high sport education like independent branch and development its information insurance.
Key words: physical culture high educational establishments, information maintenance.

Худолій О. М.

Х98 Загальні основи теорії і методики фізичного виховання: Навч. посібник. — Харків: «ОВС», 2007. — 408 с.: іл.
ISBN 966-7858-50-2.

У навчальному посібнику розглянуті загальні питання теорії фізичного виховання, а також теорія і методика розвитку рухових здібностей та навчання фізичним вправам.

Посібник рекомендовано викладачам і студентам факультетів фізичного виховання вищих педагогічних навчальних закладів III—IV рівня акредитації та вчителям фізичної культури середніх загальноосвітніх шкіл.

Єфіменко П.Б.

Є91 Техніка та методика класичного масажу. — Харків: «ОВС», 2007. — 216 с.
ISBN 966-7858-49-9.

Навчальний посібник вміщує докладний опис техніки виконання основних та додаткових масажних прийомів. Детально описано методику масажу окремих частин тіла людини з точки зору процедури загального гігієнічного масажу. Значна увага приділяється спрямованості механічної дії окремих прийомів, що сприятиме більш чіткому диференціюванню структури часткового масажу з урахуванням анатомічної побудови масажованої ділянки тіла. Автором зроблено спробу уніфікувати термінологію щодо назв окремих масажних прийомів.

Розділи зі спортивного та лікувального масажу вміщують необхідний методичний матеріал для роботи як у спортивній команді, так і лікувальних установах.

Навчальний посібник розрахований на студентів та викладачів вищих навчальних закладів де викладається масаж, а також для тренерів, реабілітологів і масажистів різного профілю.